

Turkish Studies Language and Literature

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1067-1094

DOI: 10.29228/TurkishStudies.36966

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 30.08.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.09.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (17.09.2019)-Referee 2 (17.09.2019)

This article was checked by turnitin.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE NOKTALAMA İŞARETLERİNİN KULLANIMI

Tuna BEŞEN DELİCE*

ÖZ

Noktalama işaretleri, sözün yazıya en iyi şekilde aktarılabilmesi için kullanılan önemli araçlardan biridir. Türkiye Türkçesinde kullanılan noktalama işaretleri, Türk Dil Kurumu tarafından kurallara bağlanmış ve kurum tarafında hazırlanan yazım kılavuzunda işaretlerin nerede nasıl kullanılacakları bilgisi ayrıntılı olarak verilmiştir. Türkmen Türkçesinde ise durum böyle değildir. 1954'te yapılan *Türkmen Edebi Dilinin Noktalama İşaretleri Hakkında TSSC'nin II. Dilbilim Kurultayı*'nın karar metni dışında noktalama işaretlerinin bir arada anlatıldığı bağımsız bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da Türkmen Türkçesi alanındaki önemli bir boşluktur. Bu çalışmayla Türkmen Türkçesi ile yazılmış Sovyetler öncesi ve sonrası yazılı metinler (edebî eserler, bilimsel çalışmalar, ders kitapları, ansiklopediler, gazeteler ve günümüzdeki Türkmence internet sayfaları) taranarak en sık kullanılan noktalama işaretleri ve kullanım yerleri tespit edilmiştir. Belirlenen noktalama kuralları tanık cümlelerle desteklenmiştir. Tespit edilen işaretler ve kullanım yerleri Türkiye Türkçesindeki işaret ve kullanımlarla karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar belirlenmiştir. Türkmen Türkçesinde nokta-nokat (.), virgül - otur (,), noktalı virgül-nokatlı oturma (;), iki nokta - iki nokta (:), üç nokta - köp nokta (...), soru işareti - sorag belgisi (?), ünlem işareti - yüzlenme belgisi (!), kısa çizgi - defis (-), uzun çizgi - kâse çizik (—), eğik çizgi - dik eğri çizik (/), tırnak işareti - goşa dırmak (" "), ters eğik çizgi (\), yay ayraç - yay (()), köşeli ayraç - kvadrat yay ([]) olmak üzere en yaygın kullanılan 14 tane noktalama işareti tespit edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye Türkçesinde sık kullanılan kesme işareti (/) ve tek tırnak işareti (')'nin Türkmen Türkçesinde hiç kullanılmadığı görülmüştür. Denden İşareti (") ise basılı metinlerde değil, daha çok el yazısı metinlerde kullanılmaktadır. Bu çalışma Türkmen Türkçesiyle yazılı metinlerin doğru anlaşılabilmesi ve doğru

* Dr. Öğr. Üyesi Bartın Üniversitesi, E-posta: tunabesen@hotmail.com

aktarılabilmesi için önemli bir unsur olan noktalama işaretleri konusuna ışık tutmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, noktalama, noktalama işaretleri, yazım kuralları.

USE OF PUNCTUATION MARKERS IN TURKMEN TURKISH

ABSTRACT

Punctuation markers are essential to put words into writing in most appropriate way. Punctuation markers used in Turkey Turkish are determined by the Turkish Language Association, and they can be found in the Spelling Book published by the Association. The situation is a bit different with Turkmen Turkish, however. The only independent work on punctuation in this dialect is the proceeding of the Second Linguistic Conference on Punctuation of Literary Turkmen by TSSR. Therefore, we can safely assume that the field needs much work to be done. This paper aims to scan texts written in Turkmen Turkish both in pre and post-Soviet era (such as literary works, scientific papers, textbooks, encyclopaedias, newspapers and websites written in Turkmen Turkish) and describe the most common punctuation markers and find out where they are used. The descriptions are fortified with genuine examples. Also, the punctuation markers described in this paper are compared against the markers used in Turkey Turkish, and the similarities and differences are mentioned. The most common punctuation markers in Turkmen Turkish are period (.), semicolon (;), coma (,), colon (:), triple dot (...), question mark (?), exclamation mark (!), hyphen (-), quote (“), slash (/), backslash (\), paranthesis (()), brackets ([]). But the common punctuation markers of Turkish, namely apostrophe (') and single quote (‘), are never used in Turkmen Turkish. Ditto marker, on the other hand, is only used in manuscripts rather than printed texts.

This paper sheds light on the punctuation markers of Turkmen Turkish, which will help better understand and use Turkmen Turkish.

STRUCTURED ABSTRACT

Punctuations are the most important element in transferring spoken language into written language. Punctuations are used to reflect what is spoken. Use of upper or lower case letters, forms, colors, spacing, paragraph spacing, segmentation of text, etc. as well as punctuation marks serve to transfer the word in the best way. The subject of this study will be the use of punctuation marks only in Turkmen Turkish. Other written expression tools will not be included.

The only unified document about the punctuation marks used in Turkmen Turkish is the decision text of the Second Linguistic Conference on Punctuation of Literary Turkmen by TSSR in 1954. This text was translated into a new alphabet in 2015 and reprinted by the SSR Academy of Sciences of Turkmenistan. In such text, the use of 11 punctuation marks, dot, comma, semicolon, two-point, three-point,

question mark, exclamation point, arc separator, hyphen, long line and quotation are explained in general and without examples. In syntax studies, data on this subject is too limited. For this reason, it is one of the aims of the study to re-determine the punctuation marks in Turkmen Turkish by scanning the written texts before and after independence and to determine their usage area. Another aim of the study is comparing the punctuations and their usages in Turkmen Turkish to Turkey Turkish and thus determining the similarities and differences between two languages.

The subject punctuation, as in Turkey does not take place in Turkmenistan spelling (orfografik dictionary). In Turkmen Turkish, the only document in which the punctuation marks are explained collectively is a 13-pages text mentioned above and published in 1955. Since then, there has been no independent study of punctuation marks. Limited information about punctuation marks could be seen in syntax studies. This is because syntactic structures are used together with some certain punctuations.

The use of punctuations in the written languages of the Turkish states and communities gained independence from the Soviet Union is very similar. The reason for this is that Russian punctuation rules are adopted in these dialects. In studies describing the correct spelling rules of the Russians, it was seen that punctuation marks used in Turkmen Turkish and other dialects - unlike us - were used for the Russian Language with the same logic.

In this study, literary studies scientific studies, textbooks, encyclopedias, newspapers written in Turkmen Turkish and today's Turkmen web pages written before and after the Soviet period were identified and punctuation marks were analyzed. The post-Soviet textbooks were specifically examined for the purposes of the educational system of Turkmenistan. Different uses of punctuation marks are also seen in Turkey as it is in Turkish Turkmen Turkish. Therefore, many examples of the same type of studies (such as dictionaries) were considered. In this way, different uses can be detected. The daily newspaper *Edebiyat ve Sungat*, which has been published since 1958, has been analyzed. In order to determine how punctuation marks are used when giving encyclopedic information, the *Türkmen Sovyet Entsiklopediyası* published in the Soviet period was evaluated in terms of the use of signs.

In Turkmen Turkish the most common 14 punctuation marks were identified; dot/point (.), semicolon (;), coma (,), colon (:), ellipsis dot (...), question mark (?), exclamation mark (!), hyphen (-), slash (/), backslash (\), paranthesis (()), brackets ([])...But the common punctuation markers of Turkish, namely quote (“) and single quote (’), are never used in Turkmen Turkish. Ditto marker, on the other hand, is only used in manuscripts rather than printed texts.

The detected uses of punctuation marks have often the same rules that are applied by everyone in the same way, but some of them have specific use for certain studies. However, the use of punctuation marks in Turkmen Turkish (comparing to Turkey Turkish) is quite regulated and they are used in same manners in almost all written texts.

The identified patterns of uses of punctuations as compared to Turkey Turkish have reached the following conclusions.

The most obvious difference in Turkey Turkish is that the dot put after the numbers and gives a sequential meaning to numbers is not found. The use of comma in Turkmen Turkish is quite regular and widespread.

The use of ellipsis dots is very functional in Turkmen Turkish. Particularly in literary texts, it is seen that it is put at the end of completed sentences rather than incomplete ones.

In Turkmen Turkish hyphen, is one of the most widely used and is the most diversified punctuation from Turkey Turkish.

In order to make a sequence number, the hyphen and sequence number suffix are replaced with dots. Hyphen is also placed between the pairs of numbers that make up the phone number.

Speech line, which is one of the most used signs, can be used at the beginning, middle and end of the sentence in Turkmen Turkish. Speech line is used for subtraction from mathematical operations - instead of the minus sign.

The detection of different uses of punctuation marks in Turkmen Turkish, is important for Turkey Turkish speakers while learning dialects and meaning to transfer the correct spelling.

Keywords: Turkmen Turkish, punctuation, punctuation markers, spelling rules.

1. Giriş

Noktalama işaretleri, sözlü dili yazılı dile aktarmadaki en önemli unsurdur. Sözle anlatılan yazıya en iyi şekilde yansıtılabilmek için noktalama işaretleri kullanılır. Büyük ya da küçük harf kullanımı, harflerin biçimleri, renkleri, aralıkları, paragraf boşlukları, metinleri bölümlenme gibi araçlar (Atasoy, 2018: 21) da noktalama işaretleri kadar sözü yazıya en iyi şekilde aktarmaya hizmet etmektedir.

Türkiye Türkçesinde noktalama işaretleri konusu, yazım kılavuzlarında örnekleriyle anlatılmakta ve belli kurallara bağlanmaktadır. Türk Dil Kurumu, yazımla ilgili konularda otorite kabul edilmekte ve bilimsel çalışmalar, -kısmen de olsa- edebî eserler- bu kurumun koyduğu kurallara göre yazılmaktadır. Buna rağmen, Türkiye’de noktalama işaretleri, Türkmenistan’daki kadar tutarlı kullanılmamaktadır.

Noktalama işaretleri konusu, Türkmenistan’da hazırlanan yazım kılavuzlarında (orfografik sözlük) yer almaz. Türkmen Türkçesinde noktalama işaretlerinin toplu olarak anlatıldığı tek belge 1954’te yapılmış olan *Türkmen Edebi Diliniñ Punktuasıyası Barasında TSSR-tñ II Lingvistik Gurultayı*’nın sonunda üzerinde uzlaşmış olan 13 sayfalık bir karar metnidir. Bu süreç içerisinde noktalama işaretleri ile ilgili bağımsız bir çalışmaya rastlanmamıştır. Noktalama işaretleri ile ilgili kısıtlı bilgilere söz dizimi çalışmalarında rastlanmıştır (Azımov, Bayliyev: 1967; Veyisov, Babayeva: 2010). Bunun sebebi de sözdizimsel yapıların belli noktalama işaretleriyle birlikte kullanılıyor olmasıdır.

Sovyetlerden ayrılan diğer devlet ve topluluklarının lehçelerine bakıldığında da bu durumun benzer olduğu görülür. Onların da yazım kılavuzlarında noktalama işaretleri hakkında bilgi verilmez ve söz dizimi çalışmalarında noktalama işaretleri sözcük öbekleriyle bağlantılı şekilde kısaca anlatılır. Ayrıca, Sovyetlerden ayrılan Türk devlet ve topluluklarının yazı dillerinde noktalama işareti kullanımı

birbirine çok benzer. Bunun sebebi de bu lehçelerde Rus dilindeki noktalama kurallarının benimsenmiş olmasıdır. Rusların doğru yazım kurallarını anlatan çalışmalarda, Türkmen Türkçesinde ve diğer lehçelerde -bizden farklı olarak- kullanılan noktalama işaretlerinin aynı mantıkla Rus Dili için kullanıldığı görülmüştür (Rozenal: 1998: 81-164). Tekrar öbekleri arasındaki kısa çizgi ya da özneyi yüklemden ayırmak için kullanılan uzun çizgi veya yan cümleleri ayıran virgül gibi Türkiye Türkçesinde görülmeyen kullanımlar, hep Rus Dilinin tesiriyle lehçeler alanında genel yazım kuralı olarak uygulanmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırları

Türkmen Türkçesinde kullanılan noktalama işaretleri ile ilgili tek derli toplu belgenin 1954 yılında hazırlanmış olan *Türkmen Edebi Diliniñ Punktuasıyası Barasında TSSR-iñ II Lingvistik Gurultayınıñ Rezolyusıyası* olduğu yukarıda belirtilmiştir. Bu belge, ilk olarak 1955 yılında yayımlanmış ve 2015 yılında yeni alfabeyle aktararak Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası Dil ve Edebiyat İnstitutu tarafından yeniden basılmıştır. Karar metninde, nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru işareti, ünlem, yay ayraç, kısa çizgi, uzun çizgi ve tırnak olmak üzere 11 noktalama işaretinin kullanımı, kaynak bilgisi verilmeyen örneklerle ve ayrıntılandırılmadan anlatılmıştır. Söz dizimi çalışmalarında bu konuyla ilgili veriler oldukça kısıtlıdır. İşte bu nedenlerle Türkmen Türkçesindeki noktalama işaretlerinin bağımsızlık öncesi ve sonrası yazılı metinlerin taranması yoluyla yeniden tespit edilmesi ve kullanım yerlerinin belirlenmesi bu çalışmanın amaçlarından biridir. Çalışmanın bir diğer amacı da Türkmen Türkçesindeki noktalama işaretlerinin ve kullanım yerlerinin Türkiye Türkçesindeki kullanımlarla karşılaştırılarak benzer ve farklı yönlerinin tespit edilmesidir.

Çalışmada Sovyetler öncesi ve sonrası dönemde Türkmen Türkçesi ile yazılmış olan edebî eserler, bilimsel çalışmalar, ders kitapları, ansiklopediler, gazeteler ve günümüzdeki Türkmence resmî internet sayfaları taranarak noktalama işaretleri ve kullanım yerleri tespit edilmiştir. Sovyet dönemi sonrası ders kitapları, Türkmenistan'ın günümüz eğitim sistemi amaçları doğrultusunda hazırlandığı için özellikle örneklem alanına dahil edilmiştir. Noktalama işaretlerinin farklı kullanımı, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Türkmen Türkçesinde de görülmektedir. Bu nedenle aynı tür eserlerden -sözlükler gibi- çok sayıda örnek alınmıştır. Bu şekilde farklı kullanımlar tespit edilebilmiştir. Güncel gazete olarak 1958 yılından beri çıkarılan *Edebiyat ve Sungat* gazetesi incelenmiştir. Ansiklopedik bilgi verilirken noktalama işaretlerinin nasıl kullanıldığını belirleyebilmek için Sovyetler döneminde basılmış olan *Türkmen Sovet Entsiklopediyası* işaret kullanımı bakımından değerlendirilmiştir.

Çalışmada tanık cümlelerin alındığı kaynak bilgisinin yanı sıra daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye Türkçesine aktarımı da verilmiştir. Bu nedenle, inceleme kısmı beklenenden daha hacimli olmuştur. Tanık cümleler, alıntı yapılan eserde nasıl yazılmışsa -büyük küçük harf, ara boşluklar, alt alta veya yan yana yazılı olması vb.- o şekilde verilmiştir. Ayrıca kurultay karar belgesinde yer almayan ve söz dizimi çalışmalarında ya da sözlükte terim karşılığı bulunamayan noktalama işaretlerinin adlandırılması konusunda Ankara Üniversitesi DTCF Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde öğretim üyesi olan Doç. Dr. Berdi SARIYEV'den bilgi alma yoluna gidilmiştir.

Çalışmada nokta - *nokat* (.), virgül - *otur* (,), noktalı virgül - *nokatlı otur* (;), iki nokta - *iki nokat* (:), üç nokta - *köp nokat* (...), soru işareti - *sorağ belgisi* (?), ünlem işareti - *yüzlenme belgisi* (!), kısa çizgi - *defis* (-), uzun çizgi - *käse çizik* (—), eğik çizgi - *dik eğri çizik* (/), tırnak işareti - *goşa dırnak* (“ ”), ters eğik çizgi (\), yay ayraç - *yay* (()), köşeli ayraç - *kvadrat yay* ([]) olmak üzere en yaygın kullanılan 14 tane noktalama işareti ele alınmıştır. Bu işaretler en yaygın işaretler olması dolayısıyla çalışmaya dahil edilmiş, geri kalan işaretler (>, <, ~, {}, = vs.) çalışmayı gereğinden fazla genişleteceği için burada ele alınmamıştır.

1.2. Noktalama İşaretlerinin Tanımı

Türkçe Sözlük'te “*Cümle veya yan cümledeki türlü öğeleri birbirinden ayırmaya yarayan nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru işareti, ünlem, parantez vb. işaretlerden her biri.*” şeklinde tanımlanan noktalama işaretini (<http://www.tdk.gov.tr>, 16.06.2016) S. Eker “*Sözlü anlatımda, mesajı mümkün olduğunca anlam kaybına yol açmadan iletmek üzere, sözcük ve tümcelerin yanı sıra durgu, durak, ulama, vurgu, tonlamadan da yararlanır. Yazılı anlatımı sözlü anlatıma yaklaştırabilmek ve mesajı tam olarak iletebilmek amacıyla kullanılan ve genellikle uluslar arası değerler taşıyan, harfler dışındaki işaretler dizgesine noktalama işaretleri adı verilir.*” şeklinde tanımlamıştır. Eker, ayrıca, noktalama işaretlerinin bir bölümünün söz dizimi ile -nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, sıra noktalar, soru ve ünlem işaretleri-, bir bölümünün ise daha çok yazı, yazı düzeni ve baskı ile ilgili -kısa çizgi, uzun çizgi, noktalı çizgi, tırnak, parantezler, paragraf, eğik çizgi vb.- olduğunu belirtmiştir (<https://www.academia.edu/15486717/Haziran> 2016). Her iki tanım ve açıklamada noktalama işaretleri kullanımının söz dizimi ile ilgili olduğu bilgisi vurgulanmıştır.

Türkmen Türkçesinde ise *dingi belgiler* terimiyle karşılanan noktalama işaretlerinin “yazıda anlam ve uyum özelliklerini göstermek için konulan işaretler -nokta, virgül, iki nokta, soru ve ünlem işareti vs.-” (Berdimuhammedov, 2016: 334) şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

2. Türkmen Türkçesinde Kullanılan Noktalama İşaretleri ve Kullanım Yerleri

2.1. Nokta-Nokat(.)

Türkmen Türkçesinde bu işaret nokat olarak (TDR: 1955: 2) adlandırılmaktadır. En yaygın kullanılan noktalama işaretidir.

Bitmiş cümlelerin sonuna konur:

Hemme gözler dervezebanıñ gözlerini diken yerine baka dikildi. “Bütün gözler dervezebanın (muhafızın) gözlerini diktiği yere doğru yöneldi.” (Govşudov, 1989: 16)

Goca ol soraga cogap gözlöp, kân oylandı. “İhtiyar bu soruya cevap arayarak epeyce düşündü.” (Tagan, 1990: 119)

Bazı kısaltmaların sonuna konur:

bot. (botanika “botanik”), *dial.* (dialekt “ağız”), *him.* (himiya “kimya”), *Köç.* (köçe “sokak”), *mln.* (million “milyon”), *sah.* (sahıpa “sayfa”), *ser.* (seret “bakınız”) vb. (TSE I, 1974: 435)

SSSR, TSSR, MTS gibi kısaltmalardaki seslerin hepsi birlikte bir anlam bildirdikleri için kısaltmayı oluşturan harflerin arasına nokta konmaz (TDR, 1955: 2).

Kişi ismi bilgisi verilirken soyadının yazılıp ismin yazılmadığı durumlarda ismin ilk harfi büyük harfle yazılır ve ardından nokta konur:

H. M. Baylyev 1931–1934 -nci yıllar arasında 8 kitap yazyar. “H. M. Baylyev 1931-1934 yılları arasında sekiz kitap yazar.” (Baylyev, 1948: 5)

Rakamla bildirilen tarihlerde gün, ay ve yılı ayırmak için kullanılır:

24.XII.1912, 6.I.1913 (TSE I, 1974: 56)

Bibliyografik künyeleri gösterirken eser adının sonuna konur:

Söyegov M. Türki dilleriñ günorta-günbatır toparında hal işlikler. 1981, 127-136 sah. (Söyegov, 1999: 402)

Zelili. Goşgılar. Aşgabat, 1954, 17 sah. (Garriyev, 1962: 73)

Tiyatro eserlerinde konuşan kişinin isminden sonra konur:

SAPAR. *Hatunda yazan sözlerini bir eşitsediň. Nähili şirin sözler.* “Sapar – Mektubunda yazdığı sözleri bir duysaydın. Nasıl tatlı sözler...” (Mämiliyev, 1995: 16)

Yazıda madde başındaki sayı ve harflerden sonra konur:

Meselem:

1. *Men alamok, gelemok,*
2. *Sen alaňok, geleňok,*
3. *Ol alanok, gelenok.*

Örneğin:

1. Ben almıyorum, gelmiyorum,
2. Sen almıyorsun, gelmiyorsun,
3. O almıyor gelmiyor. (Sopiye, 1958: 84)

Eksilteli cümle yapısındaki alt başlıkların ardından nokta konur:

- I. *Atlardan işliklerin yasalışı*
- A) *Atlardan.*
- B) *Sıpatlardan.*
- Ç) *Sanlardan.*

“I. İsimden fiil türetilmesi

A. İsimlerden

B. Sıfatlardan

C. Sayılardan” (Söyegov, 1999: 187-193)

Söz Toparları

1. *At. Bu söz toparına özbaşdak manı aňladyan...*
2. *Sıpat. Bu söz toparı...*

“Sözcük Türleri

1. İsim: Bu sözcük türüne kendi başına bir anlamı olan...

2. Sıfat: Bu sözcük türü...” (Azımov, 1960: 137, 141)

Türkmen Türkçesinde sıra bildirmek için rakamlardan sonra nokta konmaz. Onun yerine tire işaretinden sonra +*IncI*/ +*UncI* eki getirilerek sıra sayısı belirtilir (*bk.* tire işareti).

Çarpma işareti olarak nokta kullanılır. Fakat bu nokta alt satır hizasında değil; satır ortasına denk gelecek şekilde yazılır:

$3 \cdot 3 = 9$, $7 \cdot 3 = 21$, $5 \cdot 3 = 15$ (Kömekov, 2010: 130).

İnternet adreslerinde nokta kullanılır:

stambulconstm@gmail.com

2. 2. Virgül - Otur (,)

Türkmen Türkçesinde *otur* olarak adlandırılan (TDR, 1955:6) noktalama işaretinin kullanım yerleri genel olarak Türkiye Türkçesindeki gibidir.

Art arda sıralanan eş görevli sözcük ve sözcük öbeklerinin arasına konur:

Men-ä om şadyanlığı, işeňirliği, dilevarlığı için halayan. “Ben de onu neşesi, çalışkanlığı, nüktedanlığından dolayı seviyorum.” (Atacanov, 1977: 44)

Baykaraniň kakasına Toğrulbeğ, Toğrulbeğiň kakasına Uğurbent, Uğurbendiň kakasına Abdıbatman diyer ekenler. “Baykara’nın babasına Tuğrulbey, Tuğrulbey’in babasına Uğurbent, Uğurbent’in babasına Abdıbatman derlermiş.” (Borcakova, 1992: 7)

– *Pikirleşmân, oylanışman nâme cogap bereli.* “– Düşünmeden, tartışmadan nasıl cevap verelim.” (Atayev, 1991: 247)

Farklı görevdeki aynı sözcük türündeki yapıların arasına virgül konmaz (TDR, 1955: 6).

...Golak sövdagâriñ tazece gızıl don içinde yağırnisınıñ küyküsini bildirmezlige çalışyan yemişik oğlı... (...Tüccar Golak’ın yeni kırmızı elbise içinde sırtının kamburunu saklamaya çalışan ezik oğlu, ...) (Kerbabayev, 1992: 164)

Türkmen Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak *ya...ya..., hem...hem..., ...da...da* şeklindeki tekrarlı bağlaçların unsurları arasına virgül konur:

Kelekbay hem keldi, hem kelekdi. “Kelekbay hem kel hem ahmaktı.” (Kerbabayev, 1992: 187)

Gadımdan gelyän aydım-saz eseriniñ haysısını alanıñda-da, diñläniñde-de olardakı täsirliklik... “Eski saz eserlerinin hangisini alsanız da dinleseniz de onlardaki etki...” (Alıyev, 2010: 90)

Zarf-fiil ve şart kipi ekiyle yapılmış zarf tümleci görevindeki yan cümlelerden sonra konur:

Patışa ertir turup, ağır oya batyar. “Padişah sabah kalkıp derin düşüncelere dalar.” (Borcakova, 1992: 10)

Yöne şuiñ avtorını göräysem, bir aytcak zadım bar... “Ancak, bunun yazarını görürsem söyleyecek bir sözüm var.” (Atacanov, 1977: 50)

Özüñiz yalı parasatlı adamlar bilen geñeşip, nâme cogap bermeli bolsa, soñ bereli diyip oturışımızdı. “Sizin gibi ferasetli adamlarla fikir alışverişinde bulunup ne cevap verilmesi gerekiyorsa sonra verelim, diyerek oturmuştuk.” (Atayev, 1991: 247)

Cümlede öğelerin karışmaması için kullanılır:

Gözel, gızıl kitabını aldı. “Gözel, kızın kitabını aldı.” (TDR, 1955: 8)

Sıralı cümlelerin arasına konur:

Şonuñ üçin ol atınıñ başını bir goyberdi, bir çekdi, Ayna nâhili söz gatcagını aklına getirip bilmedi. “Bu yüzden o atının dizginini bir bıraktı, bir çekti, Ayna’yla nasıl konuşacağını bilemedi.” (Kerbabayev, 1969: 22)

Dañ indi daş dâldi, gündogariñ şapak yeri agarıp ugrapdı. “Şafak artık uzak değildi, doğuda tan yeri ağarmaya başlamıştı.” (Meläyev, 1992: 7)

“Yalı, üçin, sebäpli, bilen, görä, soñ, öñ, ozal” edatlarıyla oluşturulmuş, cümlede zarf tümleci görevinde kullanılan yüklemden uzak çekim edatı öbeklerinden sonra konur:

Artık bir zat yadına düşen yalı, başını galdırdı-da yaydanmak bilen soval berdi. “Artık, aklına bir şey gelmiş gibi başını kaldırdı ve tereddütle sordu.” (Kerbabayev, 1969: 24)

Şu hili gısgacık sözleşikden soñ, olarıñ hersi bir ugra gitdi. “Bu şekilde kısacık bir konuşmadan sonra onların her biri bir tarafa gitti.” (Meläyev, 1992: 70)

Belki, meniñ üçin, omı uruşda okdan gorandır... “Belki, benim için onu savaşta kurşundan korumuştur.” (Atacanov, 1977: 99)

Ol köplenç meydanda ulalıp-öseni sebäpli, hamur yugurmak, çörek bişirmek onuñ üçin taze bir zat dâldi. “O çoğunlukla ortalıkta büyüüp yetiştiğinden dolayı hamur yoğurmak, ekmek pişirmek onun için yeni bir şey değildi.” (Kerbabayev, 1969: 38)

German urşu turmazından öň, şu töverekdäki obalaryň birinde köp mihmanly, ulı toy bolupdi. “Alman savaşı çıkmadan önce şu çevredeki köylerden birinde kalabalık misafirli, büyük bir düğün olmuştu.” (Govşudov, 1989: 476)

...gelnalcıları sınılamak bahanası bilen, gapınıň ikiyan gapdalında heşerlenişyördiler. “...düğün alayını görmek bahanesiyle kapının iki yanında şaşkınlıkla bakınıyorlardı.” (Kerbabayev, 1969: 40)

Hırslan instituta işe geçeli bəri, Serdar Şadiyeviç olara telim gezek mihmançılıga geldi. “Hırslan enstitüye geçtiğinden beri Serdar Şadiyeviç onlara birçok kez ziyarete geldi.” (Atacanov, 1977: 108)

Görä edatı ise “aydılışına görä, pikirime görä, pähime görä” gibi kalıp yapılarda “bence/bana göre/ ona göre” anlamlarında kullanıldığında ardından virgül konur; diğer hâllerde virgül konmaz:

Gocanıň çak etmeğine görä, başlık örän erbet adam bolmalıdı. “İhtiyarın tahminine göre yönetici çok kötü biri olsa gerekti.” (Tagan, 1990: 16)

Rozanov adatı endigine görä yuvaş gürlledi. “Rozanov, her zamanki âdeti üzere yavaş konuştu.” (Meläyev, 1992: 165)

Seslenme, hitap sözcükleri cümle başında ise sonrasına; ortasında ise hem öncesine hem sonrasına *virgül* konur:

TIRRI. Dövlet, seň hokgasız gününü bolmandı. “Tırrı– Dövlet, senin hilesiz günün olmamıştı.” (Mämiliyev, 1995: 4)

–Yaşulı, sen beydip, azara galıp yörmän, tüneçigiñde oturiberseň bolmadımı? –İhtiyar, sen bu şekilde kaygılanmadan kafesinde oturursen olmaz mıydı?” (Tagan, 1990: 23)

Seslenen kişinin adından önce başka bir cümle gelmişse bu cümleden sonra virgül konur:

– Yörüň onda, Mahınur! Yörüň! Bağışlaň, oğlanlar! –Haydi o zaman, Mahınur! Haydi! Afedersiniz, gençler!” (Atacanov, 1977: 8)

Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak onama, reddetme, iletişimi sürdürme, dikkat çekme, gösterme, tahmin yürütme amacıyla kullanılan *hava, yok, bolyar, elbetde, ine, inha, anha* gibi sözcüklerden sonra kullanılır:

Hava, men yigrimi altı yaşymda kandidat boldum. “Evet, ben yirmi altı yaşında aday oldum.” (Atacanov, 1977: 9)

İne, derrev Batırı taparıs — diyip, onu bir basgançağıň üstünde oturttdı. “Tamam, hemen Batır’ı buluruz, diyerek onu bir basamağın üstüne oturttu.” (Kerbabayev, 1992: 107)

— Inha, onda özi aytsın. “-İşte, o zaman kendi söylesin.” (Govşudov, 1989: 431)

Ünlem sözcüklerinden sonra da virgül konur:

Ten yapmaga köynek istär yalañaç / Köynekli diyir: “Vah, üstünden don bolsa” (Magtımğulı). “Vücudunu örtmeye gömlek ister çıplak/ Gömleklili der ki “Ah, üstüne bir de elbise olsa!” (Veyisov, Babayeva, 2010: 171)

Düşünceyi açıklamak için cümle içinde kullanılan *yagnı* “yani” sözcüğünden önce kullanılır (TDR, 1955: 7):

Şeylelikde biz size iki gezek «aga», yagnı Aga aga diymeli bolyarıs. “Bu durumda bizim size iki kez ‘abi’, yani abi abi dememiz gerekir.” (Çarıyev, 2004: 99)

Genelde sözlüklerde madde başlarından sonra konur:

Aññırmak, *Gıgırmak, ses etmek (eşek hakkında)*. “Anırmak: Bağırarak, seslenmek (eşek için).” (TDS, 1962: 45)

Bibliyografik künyeleri gösterirken yazarın soyadından, basım tarihi, eser adı ve basımevi bilgilerinden sonra konur:

Azımov, P. Türkmen dili (söz yasayıcı goşulmalar), Aşgabat, 1950, 31 sah. “Azımov, P., Türkmen Dili (Türetme Ekleri), Aşgabat, 1950, s. 31” (Söyegov, 1999: 90)

Borcakov A. Türki dilleriñ günorta-günbatır toparında iş atları, 9 c. “Borcakov, A., Türk Dillerinin Güneybatı Grubunda İsim-Fiiller, s:9.” (Maviyev, 1987: 97)

Ondalık rakamları göstermek için tam sayıdan sonra konur:

Açık mämişi, goñrumtul ya-da yaşılımtul reñkli süygeşik ergin; onuñ dıkızlığı 1,12 g/cm³. “Açık sarı-kızıl, kahverengimsi ya da yeşilimsi renkli koyu eriyik; yoğunluğu 1,12 g/cm³.” (TSE II, 1979: 72)

2.3. Noktalı Virgül - Nokatlı Otur (;)

Türkmen Türkçesinde *nokatlı otur* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 9) bu işaretin kullanım alanı dardır.

Sıralı cümleler arasına konur:

Ol stoluñ töveregine, oturgiçlara, her bir gos-golanlara ayratın üns bilen göz gezdirdi; ondan soñ divarıñ yüzüne garadı. “O masanın çevresine, sandalyelere, her bir yastık döşeğe özel bir dikkatle göz gezdirdi; ondan sonra duvara baktı.” (Kerabayev, 1992: 35)

Cümle içinde virgülle ayrılmış sözcükleri veya sözcük gruplarını anlamlarına göre sınıflandırmak için kullanılır:

Acıñı pürkmek (dökmek) – biriniñ yüzünü almak, söz bilen dalamak, gıyığıñı pürkmek; sögmek, gargamak, gaharlanmak. “Acısını kusmak: birine bağırıp çağırmak, sözle kavga etmek; sövmek, küfretmek” (Altayev, 1976: 20)

Cümle içinde verilen bilgiler liste şeklinde alt alta yazıldığında her bilgiden sonra noktalı virgül kullanılır:

Kursı övrenmegiñ neticesinde okuvçılar:

teoremlariñ ve meseleleriñ şertlerinde görkezilen geometrik figuraları suratlarda şekillendirmegi ve çizgilerde, modellerde ve ş. m. tanış figuraları bölüp görkezmeği;

kursda övrenilen nazarı maglumatlara esaslanıp, hasaplamaga, subut etmäge ve gurmaga değışli meseleleri çözmegi;

meseleler çözülen subut edici pikirleri yöretmeği;

.....

standart meseleleri çözmekde vektorları ve koordinataları ulanmağı başarmalı.

“Derste başarılı olan öğrenciler, teoremler ve problemlerde gösterilen geometrik şekilleri çizmeyi ve çizimlerde, modellerde vs. benzer şekilleri bölerek göstermeyi; derste öğrenilen bilgiler esasında hesaplama, ispatlama ve oluşturma ile ilgili problemleri çözmeyi; problemler çözüldüğünde ispat ile ilgili fikirler yürütmeyi; ... standart problemleri çözmeye vektörleri ve koordinatları kullanmayı başarmalıdır.” (OMM, 2014: 26)

Bazı eserlerde konuşma cümlesinden önce kullanıldığı görülmüştür. Aslında bu durumlarda daha çok iki nokta konmaktadır:

— *Baba, yat, baba, yat - diyip gıgıryar. Onda Seyitgulu aga oña;*

— *Han ogul, men-ä yatdım, emma bu bogaldagı nätcek? - diyip, agtıgına yüzlenyär.*

“—Dede, yat, dede, yat, diye bağırır. O zaman Seyitgulu Ağa ona,

—Han oğul, hadi ben yattım, ama bu yelken direğini ne yapacağım, diye torununa seslenir.” (Çarıyev, 2004: 88)

Noktalı virgölün virgül işareti yerine kullanıldığını gösteren örnekler de mevcuttur:

1) *öz-im; öz-iň; öz-i; öz-imiz; öz-iňiz; öz-leri.*

2) *Öz kitabım; öz kitabımız; öz kitabı; öz kitabıňız ve ş.m.*

“1. öz-üm, öz-ün, öz-ü, öz-ümüz, öz-ünüz, öz-leri.

2. Kendi kitabım, kendi kitabımız, kendi kitabı; kendi kitabınız vs.” (Baylıyev, 1948: 53)

2. 4. İki Nokta-İki Nokat (:)

Türkmen Türkçesinde *iki nokat* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 3) bu işaret oldukça sık kullanılan noktalama işaretlerindedir.

Meselem “örnek”, *mısallar*, *mısal için* “örneğin” gibi ardından örnek verilecek sözcüklerden sonra konur:

İşlik bilen işligiň goşulşmagı. Meselem: gonanaldı (aşık oynı) ve şm. “Fiille fiilin birleşmesi. Örnek: konanaldı (aşık oyunu) vs.” (Söyegov, 1999: 36)

Bolmak kömekçi işlik bolup gelende, köplenç etmek işliginiň gaydım derecesi bilen manıdaş ulanılyar.

Mısallar:

Harç bolmak - harç edilmek “ ‘Olmak’ yardımcı fiil olarak kullanıldığında çoğunlukla ‘etmek’ fiilinin edilgen çatıdaki anlamına karşılık kullanılır: harç olmak - harcanmak” (Baylıyev, 1948: 102)

Ardından açıklama yapılacak olan cümlelerin sonuna konur:

...türkmen dilinde ulanılyan baglayıcı kömekçiler iki topara bölünýär: 1) düzmeli baglayıcılar, 2) eyerceňli baglayıcılar. “...Türkmen dilinde kullanılan bağlaçlar iki gruba ayrılır: 1. Sıralama bağlaçları, 2. Yan cümle bağlaçları” (Söyegov, 1999: 515)

İşlikler öz düzülişlerine görä aşakdaky ýaly üç görnüşde bolyarlar: 1) asıl işlikler; 2) yasama işlikler; 3) goşma işlikler. “Fiiller yapılarına göre aşağıdaki gibi üç şekilde olurlar: 1. Basit fiiller, 2. Türemiş fiiller, 3. Birleşik fiiller.” (Baylıyev, 1948: 53)

Konuşma çizgisinden önceki cümlelerin sonuna konur:

Aybölek ece hem adamsını çını bilen goldadı:

—*Dogru aydyañ.*

“Aybölek ana da kocasını yürekten destekledi:

— Doğru söylüyorsun.” (Tagan, 1990: 18)

... kiçi ulmı işgärine nesihat berip başladı:

–Sen, Hırslan, akıllı hem ägä yigit.

“... küçük bilim adamına nasihat vermeye başladı:

– Sen, Hırslan, akıllı ve uyanık bir delikanlısın.” (Atacanov, 1977: 121)

Kendinden sonra tırnak içinde konuşma cümlesi verilen cümlelerin sonuna konur:

Hormatlı Prezidentimiz Gurbangulı Berdimuhamedov Türkmenistanıñ nobatdan daşarı XXI Halk Maslahatınıñ meclisinde eden çıkışında şeyle niğtadı: “Geçirilyän maliye reformalarımızıñ çäklerinde biz milli manadımızıñ bir bitevi hümmetini belledik. “Sayın Cumhurbaşkanımız Gurbangulı Berdimuhamedov, Türkmenistan 21. Olağanüstü Halk Maslahat Meclisinde yaptığı konuşmada şöyle söyledi: ‘Kabul edilen mali reformlarımız çerçevesinde biz millî Manatımızın tam değerini belirledik...’”

Cümle içinde açıklama tümleci olarak kullanılan sözcük veya sözcük öbeklerinden önce kullanılır (TDR, 1955: 4). Bu kullanımı, Türkmen Türkçesindeki uzun çizgi kullanımı ile benzerdir:

Çeşmeleriñ görkezmegine görä, türkmenler arap yurtlarynda: Siryada, Irakda VII asırda peyda bolupdırlar. “Kaynakların belirttiğine göre Türkmenler Arap topraklarında -Suriye’de, Irak’ta- VII. asırda ortaya çıkmışlardır.” (Nartıyev, 2010: 10)

Saz diñlenende, çagalar üçin berilyän saziñ üç görnüşini: aydımı, tansı, marşı aňsatlık bilen tanayarlar. “Müzik dinlendiğinde çocuklar için verilen müziğin üç türünü -şarkıyı, dans müziğini, marşı- kolaylıkla tanıyorlar.” (Aliyev, 2010: 38)

Uzun ünlüleri göstermek için kullanılır:

Edebi dildäki na:r, hek sözleri arabaçı dialektinde ena:r, ähek görnüşinde aydilyar. “Edebi dildeki ‘na:r, hek’ sözcükleri Arabacı ağzında ‘ena:r, ähek’ şeklinde söylenir.” (Mavıyev, 1987:37)

Meselem: çaga- çaga:m, çaga:ñ, çaga:mız, çaga:ñız... “Örnek: çocuk- çocuğum, çocuğun, çocuğumuz, çocuğunuz.” (Söyegov, 1999: 49)

Saat bilgisi verilirken saat ve dakikanın arasına konur:

30-ncı avgustda «Lotos gülçırası», çagalar üçin hitay çeper filmi, 11:00-da, 13:00-da, «Ak gaplañ», rus çeper filmi, 15:00-da, «Kalbımıñ senasy», türkmen çeper filmi, 17:00-da, «Tans sazlaşığı», hindi çeper filmi, 19:00-da. “30 Ağustos’ta ‘Lotos Gülçırası’, çocuklar için Çin sinema filmi, 11.00’de, 13.00’te; ‘Beyaz Kaplan’, Rus sinema filmi, 15.00’te; ‘Kalbimin Sesi’, Türkmen sinema filmi, 17.00’de; ‘Dans Uyumu’, Hint sinema filmi, 19.00’da.” (ES, 2019: 8)

İnternet adresi yazımında kullanılır:

file:///C:/Users/pc/Downloads/5d688844ab546.pdf

2.5. Üç Nokta - Köp Nokat (...)

Türkmen Türkçesinde *köp nokat* olarak adlandırılır (TDR, 1955: 4). Edebî metinlerde sık kullanılan noktalama işaretlerindedir.

Bitmemiş cümlelerin sonuna konur:

–Vah, yalan däl-de! Men henizem hemmesini aydamok saña... İne, dek öten ağışamam klubda...–Vah, yalan değil tabii! Ben şu an hepsini anlatamıyorum sana... İşte, geçen akşam da kulüpte...” (Atacanov, 1977: 337)

–*Düşündim velin... Yok, düşünmedim.* “–Anladım ama... Yok, anlamadım.” (Govşudov, 1989: 241)

Özellikle konuşma cümlelerinde sözün tamamlanmadığı, eksik bırakıldığı durumlarda kullanılır:

Adatça, yüreği yuka adamlar söveşe girmeyärler. Eđer-de... Gara Dumanlı sözüniň soňunu aytman oňdi. “Genelde yufka yürekli adamlar savaşa girmezler. Eđer ki... Gara Dumanlı sözünü tamamlamadan sustu.” (Meläyev, 1992: 27)

Hava, yöne, ine şeyle... — diyip, Dıkma serdar sıpayıçılık bilen gürrüni başga tarapa burdı. “Evet, ama, işte öyle...” diyerek Dıkma Serdar kibarca konuşmayı başka yöne çevirdi.” (Govşudov, 1989: 20)

Konuşma cümlelerinde uzun süre beklenerek vurguyla söylenen sözcüklerin ve cümlelerin sonuna konur (TDR, 1955: 4):

Uruş on yıl soň turan bolsa... kakam oňa çenli garrardı, men ulalardım: urşa kakamıň yerine men giderdim. “Savaş on yıl sonra çıkmış olsaydı babam o zamana kadar yaşlanırdı, savaşa babamın yerine ben giderdim.” (Kerbabayev, 1992: 34)

Herhangi bir vurgu olmasa da bir süre beklendiğini göstermek için bitmiş cümlelerden sonra konur. Bu kullanım çok yaygındır:

Aman töveregine gahar bilen göz gezdirdi... Klasdaki oğlanlar nämä gülüşyärler? “Aman çevresine öfkeyle baktı... Sınıftaki oğlanlar niye gülüşüyorlar?” (Kerbabayev, 1992: 25)

Yapı bakımından bitmiş ama daha anlatılmak istenen düşüncenin tamamlanmadığını göstermek için kurulan cümlelerin sonuna konur:

Beytme diyip, men seň eceňe ne gadar sakırdım. Gulak asmadı... “ ‘Böyle yapma!’ diye ben senin annene ne kadar söyledim. Kulak asmadı...” (Tagan, 1990: 217)

–*Alla bilmez onu! Biz bileris. Sen meni yazıcılar sayuzuna äkit! Özüm gepleşerin... Bolyamı?* “–Allah bilmez onu! Biz biliriz. Sen beni yazarlar birliğine götür! Kendim konuşurum... Olur mu?” (Atacanov, 1977: 356)

Alıntı cümlelerde başta, ortada veya sonda alınmayan kısımları göstermek için kullanılır:

Onuň... etcek aladası ozalkısından, yagı üç baş maşgalasınıň açlığı hakkında edyän aladasından köp bolar. “Onun... hissedeceği endişe evvelkisinden yani üç kişilik ailesinin açlığı için hissedeceği endişeden çok olur.” (Söyegov, 1999: 124)

...patışanıň saçı ösüp, şol oğlanı saçını aldırmağa çağırannıuş. “...padişah, saçı uzayınca o oğlanı saçını kestirmeye çağırılmış.” (Baylıyev, 1948: 97)

Söylenmek istenen düşüncüyü vurgulamak için soru işaretinden ve ünlemden sonra da kullanıldığı görülür. Bu durumda kendine ait noktası olan öndeki noktalama işaretinden sonra yalnız iki nokta konur:

— *Hey namart!.. Sen şu boyuň, şu gövräň bilen nämä üçin meniň ızıma eyerenok? Utananokmu?..* “—Ey namert! Sen şu boyun posun ile niçin benim peşimden gelmiyorsun? Utanmıyor musun?” (Kerbabayev, 1992: 4)

Doldurulması istenen boşluklar için yay ayrıç içinde üç nokta kullanıldığı görülür:

Ayratınlandırılıp yazılan sözleriň ızındaki köp nokatlarıň yerine manıdaş sözlerini tapıp yazıň. “Belirlenen sözcüklerin ardındaki üç noktalı yerlere eş anlamlı sözcükleri bulup yazın.”

Seyl (...) edeliň bu cahana (...),

Cahanda (...) näler görüner,

İsgender, Cemşit saldıran (...)

Beýik (...) binalar (...) görüner (Magtunçuly). (Veyisov, Babayeva, 2010: 45)

Türkmen edebî dilinin noktalama işaretleri ile ilgili TSSC'nin II. Dilbilim Kurultayı kararında çeşitli sebeplerle bazı durumlarda satır olarak kaldırılmış ifadelerin yerine üç nokta yerine birden fazla noktadan oluşan bir çizgi konabileceği belirtilmiştir (TDR, 1955: 5).

2.6. Soru İşareti - Sorag Belgisi (?)

Türkmen Türkçesinde *sorag belgisi* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 5) bu noktalama işareti genel olarak Türkiye Türkçesindekiyle aynı işlevler için kullanılır.

Soru cümlelerinin sonuna konur:

Hanı, seň surat depderiň niredede? “Hani, senin resim defterin nerede?” (Atacanov, 1977: 19)

İş-aladası bilen geçip baryan adamı bir kâse gızgın suv bermek üçin yoldan sovduňmi sen? “İşinde gücünde geçip giden adamı bir kase sıcak su vermek için yolundan mı çevirdin sen?” (Tagan, 1990: 19)

Konuşma metinleri içeren yazılı eserlerde cümle soru cümlesi değilse de kuşku ifadesi için soru işareti ünlemle birlikte kullanılmaktadır:

—*Çapıksuvar sebäpli at galıp bilyär gerek?!* “—Jokey yüzünden atın başarısız olması mümkün olsa gerek?!” (Amangeldiyev, 2019: 6)

Soru cümlesinin bir duyguyla söylendiğini göstermek için soru işareti ve ünlem peşpeşe kullanılmaktadır:

Özüniň bütin ömrüni, zehinini türkmen milli teatr ve kino sungatına bağış eden mährem enäniň teatr sahnasınıň, kinoniň çarçuvasınıň daşındaki durmuşı neneňsikä?! “Kendisi bütün ömrünü, düşüncesini Türkmen millî tiyatro ve sinema sanatına bağışlamış olan sevgili büyükannenin tiyatro sahnesinin, film kadrajının dışındaki hayatı nasıldı acaba?!” (Borcakov, 2019: 7)

Şaşma, hayret gibi duygular içeren soru cümlelerinin sonunda ünlem ve ardından soru işareti kullanılır:

—*Oňsoňam yok, bir iki barmak yerini çala dildiler-de, içine maşın sokup, daşy çıkardılar.*

—*Hey, içine maşın!?*

“—Daha neler değil, bir iki parmak uzunluğunda yeri biraz kestiler ve içine makine sokup taşı çıkardılar.

—Ne, içine makine mı!?” (Kerbabayev, 1992: 105)

2.7. Ünlem İşareti - Yüzlenme Belgisi (!)

Türkmen Türkçesinde *yüzlenme belgisi* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 5) bu işaretin kullanım yerleri, genel olarak Türkiye Türkçesindekiyle aynıdır.

Hitap, seslenme ve emir cümlelerinden sonra konur:

—*Nepes! – diyip gıgırdı.*

—*Hä! – diyip, Nepes ölügsi ses bilen cogap berdi.* “ ‘Nepes!’ diye bağırıldı. ‘He!’ diyerek Nepes cılız bir sesle cevap verdi.” (Govşudov, 1989: 80)

–*Maňa seret ahırl! Gül! Saçıňı ayır yüzüňden!.. İndi sag eliň bilen şahadan tut!..* “–Bana bak artık! Gül! Saçımı çek yüzünden! Şimdi sağ elinle dalı tut!” (Atacanov 1977: 155)

Seslenme sözünün ardından virgül konulduğu durumlarda özne karışıklığı yaşıyorsa virgül yerine ünlem konmalıdır (TDR, 1955: 6):

Oraz, Aşır nirägitdi? / Oraz! Aşır nirä gitdi? “Oraz, Aşır nereye gitti?” (6)

Sevinç, korku, acı, mutluluk, şaşkınlık, heyecan gibi duygular anlatan cümlelerin sonuna konur:

Emma şu tüpeň diýlen zat bilen şu ömrümde iş salşyp görmändim-dä, çinimi aydyan, bu meniň gören zadım däl-dä! “Ama şu tüfek denilen şeyle ömrüm boyunca işim olmadı, doğru söylüyorum, bu benim gördüğüm bir şey de değil!” (Meläyev, 1992: 22)

–*Onda sözüme sözdür, aksakal!* “– O vakit sözüme sözdür, aksakal!” (Meläyev, 1992: 15)

Soru işaretinin önünde ve arkasında kullanıldığı durumlar da vardır (bk. Soru İşareti - Sorag Belgisi). Bununla birlikte çok güçlü bir tonla söylenen ünlem cümlelerinin sonuna birden fazla (üç tane) ünlem işareti konabilir (TDR, 1955: 6):

Vezirler, vekiller hoşallık bilen gülşüp, makullaşyp başlanlarında, peykamlı hasasını tarkıldadıp galan patışa:

— *Sem boluň!!!* — *diyip gıgıran eken.*

“Vezirler, nazırlar memnuniyetle gülüşüp anlaşmaya başladıklarında peykanlı esasını yere vurarak kalkan padişah:

— *Sessiz olun!!!* diye bağırılmış.” (Kerbabayev, 1992: 270)

2.8. Kısa Çizgi - Defis (-)

Türkmen Türkçesinde *defis* terimiyle karşılanan bu işaret en sık kullanılan noktalama işaretlerindedir. Türkiye Türkçesinde başka işaretlerin kullanıldığı birçok durumda kısa çizgi kullanıldığı görülür.

Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna denk gelen hecenin ardından konur:

Şol gezip yörşüne bir vagt patışanıň çarbagına gözi düşdi. Şol vagtda patışanıň gızı bil-len veziriň gızı çarbagı seyil edip yörediler. “Öyle gezerken bir an padişahın bahçesine gözü ilişti. O sırada padişahın kızı ile vezirin kızı bahçede geziyorlardı.” (Allanazarov, 1979: 105)

Tekrar öbeğini oluşturan unsurların arasına konur:

Köçäniň çatırığındaki çöp-çalamlı, beyikli-pesli, giň aytumda yer titremesinden galan palçık hayata gözi düşdi. “Sokağın kavşağındaki çer çöplü, büyüklü küçüklü, geniş meydana depremden kalan balçıktan duvara gözü ilişti.” (Atacanov, 1977: 48)

İt ızan-çuvanlık başlanan badına geçandır. “ Köpek, kavga gürültü başladığı anda kaçmış.” (Govşudov, 1989: 21)

Okdurulup-tovlanıp gelyän mele tolkunlarıň kenarı yalmap-yuvudıp, yumrup-opurup barşını göreňde, hovuň basılyar. “Sıçrayıp dönerek gelen sarı dalgaların kıyıyı yalayıp yutup, çarpıp oyuşunu gördüğünde korkarsın.” (Atacanov, 1977: 13)

Türkiye Türkçesinde daha çok “ve” bağlacıyla kullanılan sözcük öbekleri Türkmen Türkçesinde kısa çizgiyle yazılır:

Halkın durmuşu, ıkdısadı yağdayı, duygu-düşüncesi, psikologiyası düypgöter özgeriyär... “Halkın hayatı, ekonomik durumu, duygu ve düşüncesi, pisikolojisi kökten değişiyor;...” (Kerbabayev, 1969: 8)

Türkiye Türkçesinde ...-Ar/ ...-mAz (*açar açmaz, görür görmez* gibi) yapısındaki zarf-fiillere karşılık gelen ...-A-...-mAn (*gire-girmäne, ala-almana* gibi) yapısındaki zarf fiiller kısa çizgiyle yazılır:

Mıdama çalt hareket edegen Aybölek ece gapıdan haydap girdi, gire-girmäne-de geplöp başladı: “Her zaman hızlı hareket eden Aybölek Ana kapıdan aceleyle girdi; girer girmez de konuşmaya başladı.” (Tagan, 1990: 16)

“Dahi” anlamı veren *da / de* biçimbirimi sözcükten kısa çizgi ile ayrılarak yazılır:

Taırnıñ bol yeri bilen çoşgunlı suvuna-da baylık gerekmi? “Tanrının verimli toprağı ile çoşkun suyuna da zenginlik gerekir mi?” (Kerbabayev, 1969: 16)

Meniñ adamlarım tarapından Sovetiñ çlenleriniñ ya-da onu goldayan adamlarıñ biriniñ-de egniniñ üstünden kellesi-hä däl, eysem yekece saçı-da gayıp yere düşmez. “Benim adamlarım tarafından Sovyet üyelerinin ya da onu kollayan adamların birinin bile omzunun üzerindeki başı değil, tek bir tel saçı dahi yere düşmez.” (Meläyev, 1992: 12)

İki durumlu öbekleri (Delice, 2003: 36) oluşturan sözcüklerin arasına konur:

Artık Aynanı boydan-başa sınılandan soñ, yene biraz durcagını ya atını sürceğini bilmän... “Artık, Ayna’yı baştan aşağı süzdükten sonra biraz daha duracak mı ya da atını sürecek mi karar veremedem...” (Kerbabayev, 1969: 22)

Tä uludan-kiçä olarıñ goñşuları hem gelipdiler. “En büyükten en küçüğe kadar onların komşuları da gelmişlerdi.” (Kerbabayev, 1992: 53)

Türkmen Türkçesinde *ovnuq bölek* olarak adlandırılan *-da / -dä, -la / -le, -a / -ä, -ya / -yä, -ha / -hä, -ey, -lay / -ley, -ayt / -eyt, -hov / -hav, -ov / -uv,* (Söyegov, 1999: 528-548) parçacıklardan (enklitiklerden) önce kısa çizgi kullanılır:

-Meniñ-ä yatsam-tursam yadımdan çıkanok. “- Benim bile yatsam da kalksam da aklımdan çıkmıyor.” (Kerbabayev, 1969: 24)

-Yeri-hov, yağşı yigit, näme añkarıp dursuñ? “-Haydi be delikanlı, ne diye şaşırıyorsun?” (Atacanov, 1977: 49)

Şu yerde-hä munuñ yalı yalan sözüñ hırıdarı yok. “Burada bile bunun gibi yalan sözün alıcısı yok.” (Govşudov, 1989: 532)

Sıfatın ilk hecesinin ardından *m, p, r, s* seslerinden biri getirilerek yapılan pekiştirme sıfatlarının ilk hecesinden sonra konur:

Käsesine çay guydi, soñra yap-yañıca bişirilip saçağa dolanıp goylan tamdır çörekleriñ birine elini yetirdi. “Kâsesine çay koydu, sonra taptaze pişirilip sofraya bezine sarılarak konmuş tandır ekmeklerinden birine elini uzattı.” (Meläyev, 1992: 8)

Yaşulınıñ Annamırat barasındaki gürrüñi ep-esli dovam etdi. “İhtiyarın Annamırat hakkındaki konuşması epey devam etti.” (Kerbabayev, 1992: 90)

Bazen pekiştirme sıfatı yapan bağımsız biçimbirimlerden *-çuv, çım, şar, şır* (Söyegov, 1999: 104) - sonra da konur:

Ol meni dört ayağınıñ biri bilen çalaca kaksa, çım-pıtrak etcek ahırı! “O, bana dört ayağından biriyle yavaşça vursa paramparça eder nihayetinde!” (Kerbabayev, 1992: 18)

İkinciniň saçı gatk dökülen yalı çuv-akmış da, sakgaly kömür yalı garamış. “İkincinin saçı yoğurt dökülmüş gibi apakmış da sakalı kömür gibi karaymış.” (Söyegov, 1999: 104)

-dAn eki getirilerek sıfat derecelendirmesi yapılan durumlarda iki unsurun arasına konur:

Ovadandan-ovadan, haybatlıdan-haybatlı sözler bilen hyalında yazan hatını hyalında-da hökümet adamınıň stolunuň üstünde göryän Yagşılıgıň ugrı gaçdı. “Güzelden güzel, cesurdan cesur sözcükler ile hayalinde yazdığı mektubunu yine hayalinde hükümet mensubunun masasının üzerinde gören Yağşılık’ın keyfi kaçtı.” (Tagan, 1990: 56)

Rakamlardan sonra getirilen *-Incl / -Uncl* eklerinden önce kısa çizgi konur:

Garaşsyz Türkmenistanyň 1992-nci yulyň 18-nci mayynda kabul edilen Konstitusiyasynyň 13-nci maddasynyň esasynda Türkmen dili döwlet dili huguguna eye boldy. “Bağımsız Türkmenistan’ın 18 Mayıs 1992’de kabul edilen Anayasasının 13. Maddesine göre Türkmen Dili devlet dili olarak kabul edildi.” (Söyegov, 1999: 5)

Türkmen Türkçesinde metin içinde geçen ve rakamla sıra sayısı belirten yapılarda Türkiye Türkçesinde olduğu gibi rakamın yanında nokta kullanılmaz. Rakamdan sonra kısa çizgiyle *-Incl / -Uncl* eklerinden biri getirilir. Eğer Roma rakamı kullanılırsa ne nokta kullanılır ne kısa çizgiyle *-Incl / -Uncl* ekleri getirilir:

Tarihüň görkezmeğine görä, türkmen halkiyetiniň kemala gelmeği X-XI asırlarda başlanyp, XIV-XV asırlarda hem tamamlanypdır. “Tarihî bilgilere göre Türkmen halkını oluşturan unsurların olgunlaşması X-XI. asırlarda başlayıp XIV-XV. asırlarda da tamamlanmıştır.” (Amansariyev, 1960: 24)

VII-VIII asırlarda Araplar Orta Aziyanı basyp alarlar. “VII-VIII. yüzyıllar arasında Araplar Orta Asya’yı ele geçirirler.” (Azımov, 1960: 46)

Türkiye Türkçesindeki kesme işareti yerine kullanılır. Yalnız Türkmen Türkçesinde özel isimlere getirilen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılmaz. Bu nedenle yalnız kısaltmalardan ve sayılardan sonra ek getirildiğinde kesme işareti yerine kısa çizgi kullanılır:

Aman yolüň gırasında her 5 m-den bir arça agacını oturtdı. “Aman, yolün kenarına her 5 m.’de bir servi ağacı dikti.” (Kömekov, 2010: 12)

On dokuz sanı tegelegiň içine (aşakdaki sur.) 1-den 19-a çenli bitin sanları yazyp çıkmalı, ... “On dokuz tane yuvarlağın içine (aşağıdaki resim) 1’den 19’a kadar sayıları yazın, ...” (Kömekov, 2010: 15)

Sözlügiň ahırındaki “Yıl Övürmek” diýen goşmaça TSSR-iň ılımda at gazanan işgäri M. Kösäyev tarapyndan tayarlandy. “Sözlüğün sonundaki ‘Yıl Çevirmek’ başlıklı ilave bölüm TSSC’nin tanınmış bilim adamı M. Kösäyev tarafından hazırlandı.” (Hamzayev, 1962: 6)

1963 y-da SSSR-iň, ABŞ-niň ve Velikoobritaniyanıň hökümetleri yerde, suvda ve hovada yadro yarağlarınıň sığnag edilişini gadagan etmek hakındaki şertnama gol çekdiler. “1963 yılında SSCB’nin, ABD’nin ve Büyük Britanya’nın hükümetleri karada, denizde ve havada nükleer silah denemelerini yasaklamaya dair anlaşmaya imza attılar.” (TSE I, 1974: 128)

Ekleri gösterirken ekin önüne konur:

Kem işlik hızmatında gelyän -di, -di, -dır, -dir, -dur, -dür, -muş, -miş, -muş, -müş goşulmaları basımy özlerine geçirmeyärler. “Ek fiil işleviyle kullanılan -dı, -di, -dır, -dir, -dur, -dür, -miş, -miş, -muş, -müş ekleri vurguyu üzerlerine almazlar.” (Azımov, 1960: 29)

-gın / -gin, -gun / -gün yagdayıň, hereketiň adını aňladyan at yasayar. “-gın / -gin, -gun / -gün durumun, hareketin adını anlatan isim yapar.” (Söyegov, 1999: 29)

Fiil köklerini göstermek için kullanılır:

Çekimli+çekimsiz sesden düzülenler: al-, aç-, iy-, in-... “Ünlü+ünsüz yapısında olanlar: al-, aç-, ye-, in-...” (Söyegov, 1999: 184)

Kök ve ekleri birbirinden ayırmak için kullanılır:

(At): *yan-gın, az-gın, gayt-gın, ör-gün, sür-gün, çiş-gin...* (Baylıyev, 1948: 32)

Meselem: galam-iñ, iş-iñ, dost-uñ, yüz-üñ, ece-ñ... (Söyegov, 1999: 48)

Atlardan: gahar-cañ, gövün-ceñ, höves-ceñ, nebis-ceñ... “İsimlerden: öfkeli, gönüllü, hevesli, menfaatçi, ...” (Baylıyev, 1948: 33)

TDR’de verilen noktalama kurallarında insan isimleri ile lakaplarının peş peşe yazıldığında aralarına kısa çizgi konulması gerektiği (Magtımğulı-Pıragı, Gurnandurdı-Zelili vs.) yazılıdır (1955: 10); ancak bu kural günümüzde geçerliliğini yitirmiştir:

Beşik akıldar Magtımğulı Pıragı hem öz goşğı setirlerinde iki kirişli saz guralımızı «gopuz» diyip atlandırıpdır. Büyük düşünür Mahtumkulu Firaki de kendi şiir dizelerinde iki kirişli sazımızı ‘kopuz’ olarak adlandırmıştır.” (Otdiyev, Atdayeva, 2010: 27)

Telefon numarasını oluşturan sayı çiftlerinin arasına konur:

*TELEFONLARIMIZ: * Kabulhana: 38-62-17. * Baş redaktoryň orunbasary: 38-61-99. * Jogapkär kätip: 38-62-01.* “ Telefonlarımız: Danışma 38 62 17. Baş Editör Yardımcısı: 38 61 99. Sorumlu Sekreter: 38 62 01.” (ES, 2019: 8)

2.9. Uzun Çizgi - Käse Çızık (–)

Türkmen Türkçesinde *käse çızık* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 10) uzun çizgi çok işlek kullanılan bir noktalama işaretidir. Türkiye Türkçesinde kısa çizgi kullanılan durumların çoğunda uzun çizgi kullanılır.

Konuşma çizgisi olarak da adlandırılan (TDK, 2009: 42) bu noktalama işareti, konuşma cümlelerini göstermek için kullanılır:

–*Ece, meñ ecem samolyotda uçya diysem, Abadan inananok-da. Yalanmı, eysem?* “–Anne, benim annem uçakta uçuyor, dediğimde Abadan inanmıyor ama. Yalan mı yoksa?” (Atacanov, 1977: 156)

–*Ay, batır, maña şu oglumdan gönençlik bolmacak öydyän.* “–Ah, yigit, bana şu oglumdan fayda gelmeyecek diye düşünüyorum.” (Govşudov, 1989: 319)

Türkmen Türkçesinde uzun çizgiyle yazılan konuşma cümlesi, *diydi, diyip* gibi yapılara bağlandığında *diy-* fiilinin öncesine tekrar uzun çizgi konur:

–*Söygi şahırlarıñ toslaması – diydi.* “Sevgi, şairlerin rivayetidir, dedi.” (Atacanov, 1977: 174)

–*Oglum sen yatımlık geldiñmi? – diydi.* “ ‘Oğlum, sen yatmaya mı geldin?’ dedi.” (Tagan, 1990: 71)

–*Şol aydyan adamıñı zındandan çıkarıp, meniñ yanıma alıp gel! – diyip, buyruk berdi.* “ ‘O bahsettiğin adamı zındandan çıkarıp benim yanına al gel!’ diye emir verdi.” (Allanazarov, 1979: 130)

Uzun çizgi, Türkmen Türkçesinde sadece satır başına alınan konuşma cümlelerinden önce değil paragraf içinde geçen konuşma cümleleri öncesinde de kullanılır:

–Valla, meniň şol molla hiç vagt inamum yokdi. – Aman batır sözüne dovam etdi. – Men munu Kani batıra-da telim gezek aytdım. “ ‘Valla, benim o mollaya hiç güvenim yoktu.’ Aman batır sözüne devam etti, ‘Ben bunu Kani batıra da kaç kez söyledim.’ ” (Govşudov, 1989: 327)

Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümleden sonra konur:

Magtımgulınıň: “Cahanda yaman işdir – guri gelip, boş gitmek” diyen bendini unudyar. “Mahtumkulu’nun ‘Cihanda yaman iştir, kuru gelip boş gitmek’ bendini unutuyor.” (Atacanov, 1977: 12)

Uzun çizgi, açıklama tümleçlerinin sadece önünde kullanılır:

Yaşullular gelsin, aksakgallar gelsin –tapavudı yok, şol şorta sözler, gülşükli gürrüñler dovam edyärdi. “Yaşlılar da gelse aksakallar da gelse -fark etmez- o anekdotlar, eğlenceli konuşmalar devam ederdi.” (Govşudov, 1989: 10)

Eksilteli ve “Şu, şudur; şöyleyse böyledir.” anlamı verilmek istenen cümlelerde anlatılmak istenen düşünceden önce kullanılır:

Dostluk, söygi, adamkärçilik, ogul, gız, dogan, bir-birine arka durmak, söyenişmek – bagt, tükeniksiz genç. “Dostluk, sevgi, insanlara değer vermek; oğul, kız, kardeş, birbirini desteklemek, dayanışmak; mutluluktur, sonsuz hazinedir.” (Atayev, 1991: 5)

Birincisi – şol bir sözüň gaytalanmasınıň her dürli görnüşi, buları gaytalanýan sözler atlandırmak bolar. “Birincisi, tek bir sözcüğün tekrarlanmasıyla ortaya çıkan bütün şekiller; bunları tekrarlanan sözcükler olarak adlandırmak mümkündür.” (Söyegov, 1999: 37)

Virgül gibi sıralı cümlelerin arasına konur:

Ayt diydi – aytdım; Aydılanları eşit diydi – eşitdim, vessalam. “Söyle, dedi; söyledim. Söylenenleri dinle, dedi; dinledim, vessalam.” (Meläyev, 1992: 20)

–“Tokay ota – at gazan.” diyen gep bar Türkmende. –“Orman yak, namın olsun.” diye bir söz var Türkmenlerde.” (Tagan, 1990: 19)

–Yok, yok, batır, adam geçenok. Gönim –geçenok. –“Yok, yok, yiğit, kimse geçmedi. Doğru söylüyorum, geçmedi.” (Govşudov, 1989: 125)

Genelde sözlüklerde madde başından sonra konur:

Adı yitmek – yatdan çıkarılmak, yitip gitmek, unudılmak. “Adı anılmamak: akıldan çıkarılmak, kaybolup gitmek.” (TDFS, 1976: 19)

YEZNE – ulı ayal doganıň adamsı. “Enişte: büyük kız kardeşin kocası.” (Arazkulyev, 1987: 36)

GÄMİNİŇ İNİ – gäminiň iň ulı inli yeri. “Geminin eni: Geminin en geniş enli yeri.” (Borcakov, 1989: 46)

Birbirinin karşılığı olan sözcüklerin arasına konur:

...forma – şekil, soyuz – bağlayıcı, poslelog – sözsoñı, sostav – düzüim, ve şm. “...forma-şekil, soyuz-bağlaç, poslelog-çekim edatı, sostav- dizim vs.” (Söyegov, 1999: 6)

АН (Академия Наук) – ІА (Ilımlar Akademiyası), США (Соединенные Штаты Америки) – АБŞ (Американыň Birleşen Ştatları), ТГУ (Туркменский государственный университет) – ТДУ (Тürkmen döwlet universiteti) (Söyegov, 1999: 8)

Sözcükler ve sayı, tarih, cilt numarası vs. bildiren *rakamlar* arasında *ve, ile, arasında, “-den...-a”* anlamlarını vermek için kullanılır:

Merv – Nişapur Yolunda “Merv-Nişapur Yolunda” (Atayev, 1991: 4)

...*Hiva hanı Muhammet Rahim haniñ (1806–1845) goşunında gulluk edipdirler.* “...Hive hanı Muhammet Rahim Han’ın (1806-1845) ordusunda görev yapmışlardır.” (Maviyev, 1987: 7)

Yığındıda yerleşdirilen goşgulardan “Goçaklar” (19–20 sah.), “Görülün imdi” (21–22 sah.), “Har etmen”, (64–65 sah.), “Meniñ” (84–85 sah.), “Bedev” (107–108 sah.) diyen şıgırlar gısgaldılıp berlipdir. “Antolojide yer alan şiirlerden ‘Yiğitler’ (s. 19-20), ‘Görülün Şimdi’ (s. 21-22), ‘Hor Görmeyin’ (s. 64-65), ‘Benim’ (s. 84-85), ‘Bedev’ (s. 197-108) adlı şiirler kısaltılarak verilmiştir.” (Garriyev, 1962: 19)

Tespit edilen bazı örneklerde uzun çizginin kullanım amacı anlaşılammıştır:

Çayı yañı öñe alanlarında, ullakan camda govruvan gapırğa, şakäelerde – gatık, saçakda nan geldi. “Çayı yeni önlerine aldıkları sırada kocaman bir tabakta kızarmış kaburga, porselen kâselerde yoğurt, sofrta bezinde ekmek geldi.” (Atacanov, 1977: 324)

Şlyapasını çıkarıp, –ilki yanında, soñ stoluñ üstünde goydi. “Şapkasını çıkarıp ilk önce yanına sonra masanın üstüne koydu.” (Atacanov, 1977: 336)

Çıkarma işareti (eksi) için uzun çizgi kullanılır. Eğer bu matematik işlemi öncesinde uzun çizgi kullanılması gerekiyorsa bu işaretin boyu, eksi işaretinden daha uzun yazılır.

Şondan soñ vazalardakı almalarıñ sanını 20-ä yetirmek için yine näçe alma gerek?

Çözmegiñ planı:

1) *Vazalarda galdı — 16 – 9 ...*

“Bundan sonra meyveliklerdeki elmaların sayısını 20’ye tamamlamak için daha kaç elma almak gerekir?”

Çözüm:

1 Meyveliklerde kalan: 16-9 ...” (Burhanov, 2016:11)

2.10. Eğik Çizgi - Dik Eğri Çızık¹ (/)

Eğik çizgi, TDR’de anlatılmayan noktalama işaretlerindedir. Bu işaretin kullanım alanı oldukça sınırlıdır.

Gramer çalışmalarında eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

-lar / -ler goşulmasıñıñ gelip çıkışı barada yalñız pikir yok. “-lar / -ler ekinin ortaya çıkışına dair tek bir fikir yoktur.” (Söyegov, 1999: 40)

Arabaçı dialektinde umumı hâzirki zaman formasınıñ -ya:r / -yâ:r variantınıñ ulanılışı hem duşyar. “Arabacı ağzında genel şimdiki zaman kip ekinin -ya:r / -yâ:r şeklinin kullanımına da rastlanır.” (Maviyev, 1987: 57)

Eski gramer çalışmalarında eklerin arasında eğik çizgi yerine virgül kullanıldığı görülür:

-ır, -ir, -ur, -ür yeke bogunlı sözlere goşulyar. “-ır / -ir, -ur / -ür tek heceli sözcüklere eklenir.” (Baylıyev, 1948: 59)

¹ Bu terim TDR’de yer almamaktadır. İşaretin adı ile ilgili bilgi Doç Dr. Berdi Sariyev’den alınmıştır (7 Eylül 2019)

...olarda -ar, er affiksiniň dereğine -cak, -cek affiksini ulanmak mümkin. "... bunlarda -ar / -er ekinin yerine -cak / -cek ekini kullanmak mümkündür." (Azımov, 1962: 385)

Tiyatro eserlerinde oyuncunun rolünü oynarken yapacağı jest, mimik ve hareketleri anlatan açıklamaların başına ve sonuna konur:

ŞEMSAT. Yaňı bir ağızımı süycüdidipdik velin, yene iş tapılayyar. /ol gap-çanakları alıp gidyar. Annam nahar aladası bilen Yaşkaň geleninem duyanok/. "Şemşat – Daha yeni ağızımı tatlandırmıştık ama yine bir iş bulunur. (o kap kacakları alıp gider. Annam yemek telaşıyla Yaşka'nın geldiğini bile anlamaz.)" (Mämiliyev, 1995: 30)

ŞEKER. /Yüreği yarılan yalı/. Onda oturma. "Şeker – (korkmuş bir hâlde) Oraya oturma!" (Mämiliyev, 1995: 58)

İnternet adreslerinde kullanılır:

<https://vk.com/club166993739>

2.11. Tırnak İşareti - Goşa Dırnak (“ ”)

Türkmen Türkçesinde *goşa dırnak* olarak adlandırılan (TDR, 1955: 12) tırnak işareti çok sık kullanılan noktalama işaretlerindedir. Tırnak için daha ziyade “« »” işareti kullanılır. Bu işaret kullanılmamışsa ya tırnak işaretinin biri aşağıda diğeri yukarıda olacak şekilde („at”) ya da yaygın şeklinin (“at”) kullanıldığı görülür:

Ekologiya diymegiň özi «mähriban öyüm», «gülyaşayan ve iymitlenyän yerim» diymegi aňladyar ve onu goramağı, nähili düzgüne salmalıdığını övredyar. "Ekoloji demek "sevgili evim", "yaşadığım ve yaşadığım yer" demektir, onu korumayı, nasıl düzenlenmesi gerektiğini öğretir." (Allaberdiyeva, 2019: 3)

Ovadan vokal sesleri almak için okuvçular bilen „o”, „yo” yalı sesleri birnäçe gezek gaytalaş görmeli. "Güzel vokal sesleri almak için öğrencilerle 'o', 'yo' gibi sesleri birkaç kez tekrarlamak gerekir." (Alyev, 2010: 46)

Cümledeki iç cümleler tırnak içinde yazılır. Türkmen Türkçesinde tırnak içinde verilen iç cümle, soru cümlesi ise sonuna soru işareti, ünlem cümlesi ise sonuna ünlem işareti konduktan sonra tırnak kapatılır. Eğer cümle bunlardan biri değilse ise sonuna nokta konmadan tırnak kapatılır; nokta asıl cümlelerin sonuna konur (Veyisov, Gabayeva, 2010: 247).

Ol "Bilbili uçanda görerin" diyen niyet bilen ızlı-ızına daş salyardı. "O 'Bülbülü uçtuğunda görürüm.' düşüncesiyle peş peşe taş atıyordu." (Kerabayev, 1992: 31)

Hav-va! Meni görseler: «Telpegini nişana al!» diyip degişyarler. "Ev-vet! Beni gördüklerinde 'Kalpağına nişan al!' diye takılıyorlar." (Atacanov, 1987: 22)

Cümle içerisinde özellikle belirtilmek istenen sözler tırnak içinde yazılır:

Biz ussat yazıcımız B. Kerabayeviň "Ihlasa mirat" eseri dogrusında pikir alışdık. "Biz usta yazarımız B. Kerabayev'in "Ihlasa Mirat" eseri üzerinde fikir alışverişi yaptık." (Veyisov, Gabayeva, 2010: 209)

-Bolyar-da, "il oňlasy atıny soy" diyipdirler. "-Tamam da, 'Millet kabul ederse atını kes.' demişler." (Govşudov 1989: 164)

Kaynak gösteriminde eser adı tırnak içinde yazılır:

1- Mäti Kösäyev, Ruhı Alyev „Bayram Han“ Aşgabat-1970 (Gerey, 2013: 7)

Şonuň üçin obanıň adını Hocapil diyip atlandırıpdırlar (“*Diyar*” jurnalı). “Bu yüzden köyü Hocapil olarak adlandırmışlar. (Diyar dergisi)” (Veyisov, Babayeva, 2010: 197)

Kişi adı olmayan kolhoz, sovhoz, fabrika gibi yerlerin adları tırnak içinde yazılır (TDR, 1955: 12)

Häzirki wagtda dünýäde digirlenen karbamide bolan isleg örän yokarı bolup, şunda «GarabogazkARBAMID» zavodyna aýratın orun degişlidir. “Günümüzde dünyada parçalanmış karbamata olan talep çok fazladır ve GarabogazkARBAMID Fabrikası’nın ayrı bir yeri vardır.” (İlamanov, 2019:)

Gazete, dergi, şiir ve şarkıların adları tırnak içinde yazılır (TDR, 1955: 12):

«*Sovet Türkmenistanı*» gazetesi, «*Kommunist*» jurnalı, «*sen-sen*» aydını “Sovyet Türkmenistanı Gazetesi , Komünist Dergisi, Sen Sen şarkısı (12).

Madalya adları -eğer kişi adına atfedilmemişse- tırnak içinde yazılır (12):

«*Gızıl Baydak*» ordeni, «*Gızıl Yıldız*» ordeni “Kızıl Bayrak Madalyası, Kızıl Yıldız Madalyası (12).

Kitap kapaklarında yayınevi adı tırnak içinde verilir:

«*Magarif*» *Asgabat - 1992* (Kerbabayev, 1992: kapak)

AŞGABAT «MİRAS» 2004 (Çarıyev, 2004: kapak)

2.12. Ters Eğik Çizgi (/)

TDR’de yer almayan noktalama işaretlerindedir. Türkmen Türkçesinde kullanımına çok az rastlanır. Taranan eserlerden yalnız birinde bu işaretin kullanımına rastlanmıştır. İşaretin tespit edildiği çalışma bir gramer kitabıdır ve ters eğik çizginin eğik çizgi yerine kullanılmış olduğu görülür:

İr wagtlar “baha \baga” sözüniň giň manıda ulanılan bolmagı mümkin. “Erken dönemlerde ‘baha~baga’ sözcüğünün geniş anlamda kullanılmış olması mümkündür.” (Nartıyev, 2010: 150).

B > W \ M pa:deba:n (p.) > padıvan\padıman; P > L divar (p.) > dival; N > L näheñ (p.neheng) > läheñ. (Nartıyev, 2010:154)

2.13. Yay Ayraç - Yay (())

Türkmen Türkçesinde yay olarak adlandırılan (TDR, 1955: 13) bu işaret sık kullanılan noktalama işaretlerindedir.

Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümle için verilen ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ifade yargı bildiren cümleler genelde noktalama işareti olmaksızın yazılır. Eğer nokta konacaksa yay ayraç kapandıktan sonra konur. Yay ayraç içinde verilen bitmiş cümleler, bazı örneklerde büyük harfle başlarken bazı cümlelerde küçük harfle yazılır:

Aydım-saz eserleri yazılarda (notada yerleşdirilende) birnäçe böleklere bölünär. “Müzik eserleri yazıldığında (notalara döküldüğünde) birkaç parçaya bölünür.” (Alıyev, 2010: 14)

Olar töveregi garavullamagy hem unudıp (gür gamşın içinde garavulluk çekmek mümkin hem daldi) süyci-süyci gürrüñe gızıkdılar... “Onlar çevreyi kollamayı da unutup (Gür sazlığın içinde nöbetçilik yapmak da mümkün değildi.) tatlı tatlı sohbete daldılar...” (Kerbabayev, 1992: 133)

Samovarı 11 adam näçe sagatda içip gutarar? (Suvuň gaynap bugarması ve çayın içilişi deň ölçegli bolup geçyär diyip hasaplamalı). “Semaveri 11 kişi kaç saatte içip bitirir? (Suyun kaynayıp buharlaşması ve çayın içilişi eş zamanlı gerçekleşiyor diye kabul edilmeli.)” (Kömekov, 2010: 47)

Alıntı yapılan eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Hitayda ulı dini köşkleriň orkestrinde türkmenleriň balaman saz guralınıň yörgünli bolandığı barada Hitay saz sungatınıň tarihini övrenici alim G.Şneyerson «Muzikalnaya kultura Kitaya» (Moskva 1952, 43 sah.) diyen kitabında belläp geçyär. “Çin’de büyük kutsal sarayların orkestrasında Türkmenlerin balaman (bir tür kaval) müzik aletinin ünlü olduğuna dair Çin müzik sanatı tarihi araştırmacısı bilim adamı G. Şneyerson ‘Muzikalnaya Kultura Kitaya’ (Moskva 1952: 43 s.) adlı kitabında bilgi vermiştir.” (Gandımov, 2019: 4)

Onuň-da meniň bagrım yalı bagrı yanıp, gözleri garalyp galıpdır (A. Durdiyev). “Onun da benim bağrım gibi bagrı yanmış, gözleri kararıp kalmış (A. Durdiyev)” (TDS I: 112)

İçinin doldurulması istenen boşluklar yay ayrıç içine üç nokta konarak gösterilir:

Ayratınlandırılıp yazılan sözleriň ızındaki köp nokatlarıň yerine manıdaş sözlerini tapıp yazıň. “Belirlenen sözcüklerin ardındaki üç noktalı yerlere eş anlamlı sözcükleri bulup yazın.”

Seyl (...) edeliň bu cahana (...),

Cahanda (...) näler görüner,

İsgender, Cemşit saldıran (...)

Beyik (...) binalar (...) görüner (Magtımgu). (Veyisov, Babayeva, 2010: 45)

Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayrıç konur:

Bu gutudan seretmän, birnäçe çöpçagazları aldılar: 1) iki sanı gızıl; 2) üç sanı gara çöpçagazları almak için gutudan azından näçe çöpçagazy almalı? “Bu kutudan bakmadan birkaç çöp aldılar: 1) iki tane kırmızı 2) üç tane siyah çöp almak için kutudan en az kaç çöp almak gerekir?” (Kömekov, 2010: 24)

Ovaz perdesindäki sazlaşıklı ırgıldularıň dovamlılıgı taydan türkmen diliniň çekimli fonemaları: a) uzun çekimlilere ve b) gısga çekimlilere bölünýärler. “Ses tellerindeki uyumlu titreşimlerin sürekliliği bakımından Türkmen dilinin çekimli fonemleri: a) uzun ünlü, b) kısa ünlü olmak üzere bölünür.” (Veyisov, Babayeva, 2010: 6)

2.14. Köşeli Ayrıç- Kvadrat Yay ([])

Bu noktalama işareti de TDR’de hakkında bilgi verilmeyen işaretlerdendir. Kullanım alanı dardır.

Ayrıç içinde ayrıç kullanılması gereken durumlarda önce köşeli ayrıç kullanılır:

ADAMOVA Yevgeniya Mihaylovna [24.XI.1912 (6.I.1913)]. (TSE I: 56)

Sözlüklerde madde başının telaffuzu veya sadece uzun ünlü içeren sözcükler, köşeli ayrıç içinde gösterilir:

OSLAYIŞ [osloyuş], iş adı. Oslamak yagdayı. (TDS II: 147)

KADA [ka:da], 1.Düzgün, kanun. (TS: 365)

Bilimsel çalışmalarda kaynakça bilgileri, yay ayrıçın yanı sıra köşeli ayrıç içinde de verilmektedir:

... olarıň köpçüligi (12732) Şorahan, Dörtgöl, Şapbaz, Bibazar obalarında yaşapdılar [27,121–155 s.] “... bunların çoğu (12732) Şorahan, Dörtgöl, Şapbaz, Bibazar köylerinde yaşamışlardır (s. 27, 121-155)” (Arazkulyev, 1987: 7)

Sonuç

Türkmen Türkçesinde nokta-nokat (.), virgül - *otur* (,), noktalı virgül-nokatlı *otur* (;), iki nokta -*iki nokat* (:), üç nokta - *köp nokat* (...), soru işareti - *sorag belgisi* (?), ünlem işareti - *yüzlenme belgisi* (!), kısa çizgi - *defis* (-), uzun çizgi - *käse çizik* (—), eğik çizgi - *dik eğri çizik* (/), tırnak işareti - *goşa dırnak* (“ ”), ters eğik çizgi (\), yay ayraç - *yay* (()), köşeli ayraç- *kvadrat yay* ([]) olmak üzere en yaygın kullanılan 14 tane noktalama işareti tespit edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye Türkçesinde sık kullanılan kesme işareti (') ve tek tırnak işareti (')'nin Türkmen Türkçesinde hiç kullanılmadığı görülmüştür. Denden İşareti (") ise basılı metinlerde değil; daha çok el yazısı metinlerde kullanılmaktadır.

Çalışmada Türkmen Türkçesiyle yazılmış farklı alandan eserlerin, gazetelerin ve internet sayfalarının taranması yoluyla noktalama işaretlerinin kullanım yerleri tespit edilmiştir. Bu kullanımların çoğu herkes tarafından aynı şekilde uygulanan kural niteliğindeki bir kısmı birkaç esere mahsus kullanımlardır. Bununla birlikte Türkmen Türkçesinde noktalama işaretleri kullanımının - Türkiye Türkçesi ile karşılaştırıldığında- oldukça kurallı olduğu ve işaretlerin bütün yazılı metinlerde - neredeyse- aynı şekilde kullanıldığı görülmüştür.

Çalışmada noktalama işaretlerinin tespit edilen kullanım şekilleri Türkiye Türkçesindeki kullanımla karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Nokta kullanımında en bariz farklılık, Türkiye Türkçesinde rakamlardan sonra getirilerek ilgili rakama sıra sayı anlamı veren noktanın Türkmen Türkçesinde kullanılmıyor olmasıdır. Onun yerine kısa çizgi kullanılmakta ve ardından sıra sayı eki getirilmektedir: *5-inci, 1977-inci* gibi. Bir de Roma rakamlarının bu kuraldan etkilenmediği, hatta üzerine hiç işaret ve ek almadığı görülür. Tespit edilen bir diğer durum da tiyatro eserlerinde konuşan kişinin isminden sonra nokta konuyor olmasıdır.

Türkmen Türkçesinde virgül kullanımı oldukça kurallı ve yaygındır. Türkiye Türkçesinden farklı olan kullanımlar; *yalı, için, sebäpli, bilen, görä, soň, öň, ozal* edatlarıyla oluşturulmuş, cümlede zarf tümleci görevinde kullanılan yüklemden uzak çekim edatı öbeklerinden sonra, *aydılışına görä, pikrime görä, pähime görä* gibi kalıp yapılardan sonra, *yagnı* “yani” sözcüğünden önce, zarf-fil ve şart kipi ekiyle yapılmış zarf tümleci görevindeki yan cümlelerden sonra ve *ya...ya..., hem...hem..., ...da...da* şeklindeki tekrarlı bağlaçların unsurları arasına virgül konuyor olmasıdır. Bunun yanında Türkmen Türkçesinin büyük sözlüklerinde madde başlarından sonra virgül konuyor olması da farklı bir kullanım şeklidir.

Üç nokta kullanımı, Türkiye Türkçesiyle karşılaştırıldığında Türkmen Türkçesinde çok yaygındır. Özellikle edebî metinlerde tamamlanmamış cümlelerden ziyade tamamlanmış cümlelerin sonuna konduğu görülür.

Kısa çizgi Türkmen Türkçesinde en çok kullanılan ve kullanım yerleri Türkiye Türkçesinden en çok farklılaşan noktalama işaretidir. Farklı kullanımları şöyle sıralanabilir: Tekrar öbeğini oluşturan unsurların arasına konur, “ve” bağlacıyla kullanılan sözcük öbekleri kısa çizgiyle yazılır, “dahi” anlamı veren *da / de* biçimbirimi sözcükten kısa çizgi ile ayrılarak yazılır, iki durumlu öbeklerin unsurları arasına konur, *-da / -dä, -la / -le, -a / -ä, -ya / -yä, -ha / -hä, -ey, -lay / -ley, -ayt / -eyt, -hov / -hav, -ov / -uv* enklitiklerinden önce kısa çizgi kullanılır, ilk hecesinin ardından *m, p, r, s* seslerinden biri getirilerek yapılan pekiştirme sıfatlarının ilk hecesinden sonra konur, *-dAn* eki getirilerek sıfat derecelendirmesi yapılan durumlarda iki unsurun arasına konur.

Sıra sayısı yapmak için rakamlardan sonra ve sıra sayı ekinden önce kısa çizgi kullanılıyor olması da Türkmen Türkçesindeki farklı kullanımlardan biridir. Ayrıca telefon numarasını oluşturan sayı çiftlerinin arasına da kısa çizgi konur.

Kısa çizgi kullanımındaki en önemli fark ise bu işaretin Türkiye Türkçesindeki kesme işareti yerine kullanılıyor olmasıdır. Türkmen Türkçesinde kesme işareti kullanılmamaktadır. Özel isimlere getirilen çekim ekleri de herhangi bir işaret ile ayrılmaz. Bu nedenle, yalnız kısaltmalardan ve sayılardan sonra ek getirildiğinde kesme işareti yerine kısa çizgi kullanılır.

Uzun çizgi kullanımı da Türkmen Türkçesinde Türkiye Türkçesine kıyasla daha fazladır. Türkiye Türkçesinde yalnız konuşma cümleleri önünde görülen bu işaret, Türkmen Türkçesinde cümlenin başında, ortasında ve sonunda da kullanılabilir. Mesela: Türkmen Türkçesinde uzun çizgiyle yazılan konuşma cümlesi; *diydi, diyip* gibi yapılara bağlandığında *diy-* fiilin öncesine tekrar uzun çizgi konur. Paragraf içinde geçen konuşma cümleleri öncesinde de kullanılır; kendisinden sonra açıklama yapılacak cümleden sonra konur. Eksilteli ve “*Şu, şudur; şöyleyse böyledir.*” anlamı verilmek istenen cümlelerde anlatılmak istenen düşünceden önce kullanılır. Virgül gibi sıralı cümlelerin arasına konur. Bunların yanı sıra sözlüklerde madde başından sonra da kullanıldığı görülür.

Yine matematik işlemlerinden çıkartma işlemi için eksi işareti yerine uzun çizgi kullanılır. Eğer bu matematik işlemi öncesinde uzun çizgi kullanılması gerekiyorsa uzun çizginin boyu, eksi işaretinden daha uzun yazılır. Bu da sık kullanım sonucu işaretin yapısının da değiştiğini gösterir.

Türkmen Türkçesinde genel noktalama işaretleri arasında anlatılmayan eğik çizginin genel kullanımı Türkiye Türkçesi ile aynı olmakla beraber tiyatro eserlerinde jest, mimik ve hareketleri anlatan açıklamaların başına ve sonuna konması farklı bir kullanımdır. Ters eğik çizginin ise eğik çizgi yerine kullanılabilirliği görülür.

Tırnak işaretinin kullanımı Türkmen Türkçesinde oldukça yaygındır. Konuşma cümlelerinin yanı sıra kişi adı olmayan kolhoz, sovhoz, fabrika gibi yerlerin adları, gazete, dergi, şiir ve şarkıların adları, kişi adı içermeyen madalya adları, yayınevi adı her zaman tırnak içinde yazılır. Tırnak için daha çok “« »” işareti kullanılır. Bu işaret kullanılmıyorsa ya tırnak işaretinin biri aşağıda diğeri yukarıda olacak şekilde („at”) ya da yaygın şeklinin (“at”) kullanıldığı görülür.

İki nokta, yay ayraç, köşeli parantez kullanımları, genel olarak Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

Türkmen Türkçesinde noktalama işaretlerinin kullanımının tespiti ve öğrenilmesi özellikle anlam aktarımı için önemlidir. Türkmen Türkçesi üzerine çalışanlar veya bu dili öğrenenlerin doğru bir yazılı metin kurgulayabilmesi için mutlaka noktalama işaretlerini doğru kullanması gerekir. Türkiye Türkçesi konuşurları için de hem bu nedenle hem de aktarımlar sırasında işaret kullanımı karmaşıklığı olmaması için her iki lehçenin de noktalama işaretlerini, kullanım yerlerini ve birbirinden farklarını bilmesi önemlidir.

Bu çalışmada ele alınamayan diğer işaretlerin de adlandırma ve kullanım yerleri bakımından alan uzmanlarınca çalışılması gerekir.

KISALTMALAR

ES: Edebiyat ve Sungat

OMM: Orta Mekdeplerin IV –XI Sınıpları Üçin Matematika Dersi Boyunça Okuv Maksatnaması

TDFS: Türkmen Dilinin Frazologik Sözlüğü

TDK: Türk Dil Kurumu

TDR: Türkmen Edebi Dilinin Puntuasiyası Barasında TSSR-ın II Lingvistik Gurultayının Rezolyusiyası

TDS: Türkmen Dilinin Düşündirişli Sözlüğü I/ II

TS: Türkmen Diliniň Sözlügi

TSE: Türkmen Sovet Ensiklopediyası

TSSC: Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

KAYNAKÇA

- Aliyev, B. (2010). *Aydım-Saz ve Onı Okatmagıň Usuliyeti - Orta hünär okuv mekdepleri üçin sinag okuv kitabı*. Aşgabat: Türkmen döwlet neşiriyat gullugı.
- Allaberdiyeva, O. (2019). “Sende Asırlarıň Aydımı Bardır” *Edebiyat ve Sungat*. 12 Temmuz, No: 28 (4247).
- Allanazarov, A. vd. (Haz.) (1979). *Şasenem-Garıp*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Altayev, S. (ed.) (1955). *Türkmen Edebi Diliniň Punktuasıyası Barasında TSSR-ıň II Lingvistik Gurultayınıň Rezolyusıyası (6-9-ncı Oktyabr, 1954 y.)-(2015-nci yılıň may ayında täze türkmen elipbiyine geçirildi)*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyasınıň Neşiriyatı.
- Altayev, S. vd. (1976). *Türkmen Diliniň Frazelogik Sözlügi*. Aşgabat: İlim.
- Amangeldiyev, I. (2019). “Seyisler” *Edebiyat ve Sungat*. 12 Temmuz, No: 28 (4247).
- Amansarıyev, C. (1960). *Türkmen Dialektologiyası*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Annamammedov, Y. (2009). “Hazar Deňzine Değişli Meseleleriň Övreniliş Tarihiniň İlmı Usuliyeti”, *Türkmenistanda İlim ve Tehnika*, S. 2, Aşgabat: İlim.
- Arazkulyev, S. (1987). *Garagalpagıstan Türkmen Gepleşiklerinde Garındaşlık Terminleri*. Aşgabat: İlim.
- Atacanov, A. (1977). *Öz Tanışlarıň*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Atacanov, A. (1987). *Teke Kızı Tatyana*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Atasoy, F. O. (2010). “Noktalama İşaretlerinin Tarihi”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/2 Spring, s. 823-861.
- Atasoy, F. O. (2018). *Türkçede Noktalama / Sorunlar-Çözümler-Teklifler*. Ankara: TDK.
- Atayev, Esen (1991). *Zulmat Tününde*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Azımov, P. vd. (1960). *Häzirki Zaman Türkmen Dili*. Aşgabat: A. M. Gorkiy Adındaki Türkmen Döwlet Universiteti.
- Azımov, P.; Bayliyev, H. (1967). *Türkmen Diliniň Grammatikası II Bölüm Sintaksis-Sekiz Yıllık ve Orta Mekdepleriň VII-VIII Klasları için Okuv Kitabı*. Aşgabat: Türkmen Neşiriyat.
- Azımov, P.; Çarıyarov, B. (1989). *Türkmen Diliniň Orfografik Sözlügi*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiriyatı.
- Azımov, P. (ed.) (1974). *Türkmen Sovet Ensiklopediyası I*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyasınıň Neşiriyatı.
- Azımov, P. (ed.) (1979). *Türkmen Sovet Ensiklopediyası II*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyasınıň Neşiriyatı.
- Bayliyev, H. (1948). *Häzirki Türkmen Diliniň Grammatikasınıň Gısga Kursı*. Aşgabat: Türkmenokuvpedneşir.

- Berdimuhammedov, G. (2016). *Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi*. I-II Tom. Aşgabat: Türkmenistan Ilımlar Akademiyası Magtımğulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Borcakov, Ş. (1989). *Türkmen Diliniň Deňiz ve Derya Leksikasınıň Gısgaça Sözlügi*, Aşgabat: İlim.
- Borcakov, T. (2019). “Kalba Siňen Keşp”. *Edebiyat ve Sungat*. 12 Temmuz, No: 28 (4247).
- Borcakova, K. (1992). *Mıralı hem Soltansöyün*. Aşgabat: Türkmenistan Ilımlar Akademiyası “Entsiklopediya”.
- Burhanov S., Hudayarov Ö., Narkulova Q. (2016). *Matematika-Umumi orta bilim beryän mekdepleriň 3-nci sınıfı üçin derslik*, 3. neşir. Daşkent: «SHARQ» Neşiryat.
- Çarıyev, O. (haz.) (2004). *Türkmen Şorta Sözleri*. Aşgabat: Miras.
- Delice, H. İ. (2003). *Sözdizimi*. 2. bsk. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Gandımov, Ö. (2019). “Türkmen Saz Guralları”. *Edebiyat ve Sungat*. 30 Ağustos № 35 (4254).
- Garıyev, M. (1962). *Seydi (Ömri ve Dörediciliği)*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası.
- Gerey, B. (2013). *Bayram Han Türkmen*. Aşgabat.
- Govşudov, A. (1989). *Perman*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Hamzayev, M. Y. (ed.) (1962). *Türkmen Diliniň Sözlügi*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyasınıň Neşiryatı.
- Kerbabayev, Berdi (1969). *Aygıtlı Ädim - Roman*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Kerbabayev, B. (1992). *Saylanan Eserler-Hekayalar, povestler ve folklor - Orta ve ulı yaşlı mekdep okuvçıları üçin*. Aşgabat: «Magaríf».
- Kömekov, B. vd. (2010). *Täsin Matematikaniň Sırları-Orta, orta hünär ve yokarı okuv mekdepleri üçin okuv gollanması*. Aşgabat: Türkmen Dövlät Neşiryat Gulluğı.
- Mavıyev, H. (1987). *Türkmen Diliniň Arabaçı Dialekti*. Aşgabat: İlim.
- Meläyev, H. (1992). *Pitne*. Aşgabat: Türkmenistan.
- Mämiliyev, A. (1995). *Garrı Oynasa Gay Turar-Piyesalar*. Aşgabat: Ruh.
- Nartıyev, N (2010). *Häzirki Zaman Türkmen Dili (Leksika) Yokarı Okuv Mekdepleri Üçin Okuv Kitabı*. Aşgabat: Türkmenistaniň Bilim Ministrliđi.
- Orta Mekdepleriň IV –XI Sınıpları Üçin Matematika Dersi Boyunça Okuv Maksatnaması* (2014). Aşgabat: Türkmenistaniň Bilim Ministrliđi Türkmenistaniň Milli Bilim İnstitutı.
- Otdıyev, G., Atdayeva, N. (2010). *Türkmen Halk Dörediciliği - Mugallımçılık mekdepleri üçin sınağ okuv kitabı*. Aşgabat: Türkmen dövlät neşiryat gulluğı.
- Rozental, D.E. (1998). *Spravoçnik po Pravopisanıyü, Proiznoşenıyü, Literaturnomu Redaktirovaniyü*. Moskva: ÇeRo.
- Sopıyev, G. (1958). *Türkmen Edebi Dili ve Onuň Şiveleri (Edebi Dil ve Onuň Şiveleri Hakında Umumi Mađlumat)*. Aşgabat: A. M. Gorkiy Adındaki Türkmen Dövlät Universiteti.
- Söyegov, M. (ed.) vd. (1999). *Türkmen Diliniň Grammatikası*. Aşgabat: Ruh.
- Tagan, A. (1990). *Yalñızlık*. Aşgabat: Türkmenistan.
- TDK (2009). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.

Veyisov B., Babayeva G. (2010). *Türkmen Dili (praktikum)-Yokarı okuy mekdepleri üçin okuy kitabı*. Aşgabat: Türkmenistanyň Bilim Ministrlygi Magtimguly Adyndaky Türkmen Döwlet Universiteti.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Eker,S.https://www.academia.edu/15486717/Yaz%C4%B1m_Kurallar%C4%B1_Writing_Rules_in_Turkish_ (Haziran 2016)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=noktalama%20i%C5%9Fareti&guid=TDK.GTS.5761d1a50b3690.04086642 (Haziran 2016)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yazimkilavuzu&view=yazimkilavuzu (Haziran 2016)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187:Noktalama-Isaretleri-Aciklamalar&catid=50:yazm-kurallar&Itemid=132